

О. О. Григор,
к. держ. упр., Черкаський державний технологічний університет

АНАЛІЗ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ

У статті здійснюється аналіз кластерної політики низки країн Європейського Союзу. Досліджуються основні тенденції кластерної політики. Розглядаються особливості кластерної політики різних країн.

The article includes the analysis of cluster policies in EU countries. The main trends of cluster policies are investigated. It is examined the peculiarities of cluster policies in different countries.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Посилення глобалізаційних тенденцій у світі примушують подивитися під іншим кутом зору на проблему підвищення конкурентоспроможності будь-якого рівня: держави, регіону, міста, села чи окремого суб'єкта господарювання. На сьогодні в більш вигідному становищі знаходяться ті країни, що знаходяться на стадії економічного розвитку, який базується на інноваціях та знаннях, — Швейцарія, США, Сінгапур, Швеція, Данія (мають найвищий рівень конкурентоспроможності [11]). Країни, регіони, території, що мають нижчий рівень інновативності, доступу до інформації, нових технологій, розвитку науки та освіти, в умовах глобалізації втрачають свої конкурентні позиції. В цих умовах першим завданням для депресивних територій є підвищити свою готовність до глобалізаційних процесів та підвищити свою економічну ефективність (рис. 1) [7].

Як можна побачити з наведеної схеми, одним з джерел конкурентоспроможності в умовах глобалізації є виявлення та розвиток кластерів, тобто формування системи взаємозв'язків підприємств та організацій на певній географічній території з метою забезпечення та підсилення конкурентних позицій один одного.

Можна сказати, що кластери відіграють роль точок росту для певного регіону, а в наступному і для країни в цілому. Механізм впливу можна описати таким чином: коли один або

декілька суб'єктів господарювання досягають певної конкурентоспроможності, вони розповсюджують свій вплив на інших агентів: конкурентів, постачальників,

Рис. 1. Фактори, що визначають готовність країни до глобалізації

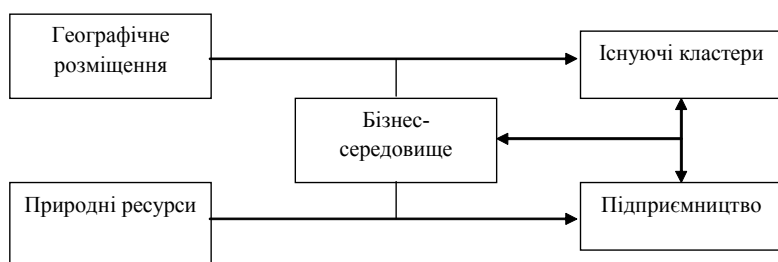

Рис. 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону

споживачів. Останні, в свою чергу, починають позитивно впливати на інших суб'єктів господарювання та один на одного. Отже, в процесі кластеризації спостерігається синергетичний ефект. Можна зробити висновки, що сучасні трансформаційні перетворення в економіці переносять наголос з конкуренції як основної умови економічного розвитку на побудову партнерських взаємовідносин (навіть між конкурентами) для підсилення індивідуальної конкурентоспроможності і використання внутрішніх ресурсів та потенціалу регіону (рис. 2) [6].

Для формування та успішного функціонування кластерів необхідно створити ряд умов (рис. 3) [4].

Головною умовою ефективного функціонування кластерів є тісний взаємозв'язок бізнесу, освіти, науки та влади. На сьогодні в Україні цей зв'язок дуже низький. Наприклад, хоча в Україні і створюється значна кількість продуктивних та технологічних інновацій, але їх використання в суспільному виробництві дуже обмежене. Так, протягом 2000—2008 років частка промислових підприємств, що займаються впровадженням інновацій, зменшилась з 14,8% до 10,8% [1]. Це свідчить про нескординованість дій організацій, що займаються науковими розробками та реальними потребами вітчизняних підприємств в нових технологіях.

Вирішення цього питання відводиться "кластерній політиці", яка повинна сприяти інституційному розвитку кластерів, ініціювати та підтримувати створення спеціалізованих організацій розвитку кластера. До завдань кластерної політики можна віднести діяльність зі стратегічного планування розвитку кластера, встановленню ефективною інформаційної взаємодії між учасниками кластера та стимулювання укріплення співробітництва між ними.

Зрозуміло, що такий підхід вимагає переосмислення принципів державної регіональної, промислової політики, політики в сфері науки та освіти. Україна на сьогодні робить перші кроки на шляху "кластеризації" економіки. І тому вважаємо, що важливим є вивчення зарубіжного досвіду ряду європейських країн, які успішно використовують даний досвід для підвищення своєї конкурентоспроможності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичною базою досліджень у сфері кластеризації економіки є праці Портера, Вебера, Маршала, Розенфельда, Де Брессона, Стімсона, Андерсона та інших економістів. Серед вітчизняних науковців великий внесок у вивчення проблеми кластеризації зробив С. Соколенко. В своїй монографії "Кластери в глобальній економіці" ним було досліджено комплексні проблеми формування та функціонування мережових виробничих систем-кластерів у контексті сучасних теорій економічного розвитку, проаналізовано варіанти формування кластерів у ряді країн. У країнах ЄС реалізується багато проектів, які спрямовані на розвиток кластерної політики. Хочемо відмітити Європейську кластерну обсерваторію, яка займається виявленням кластерів в Європі та їх аналізом [3].

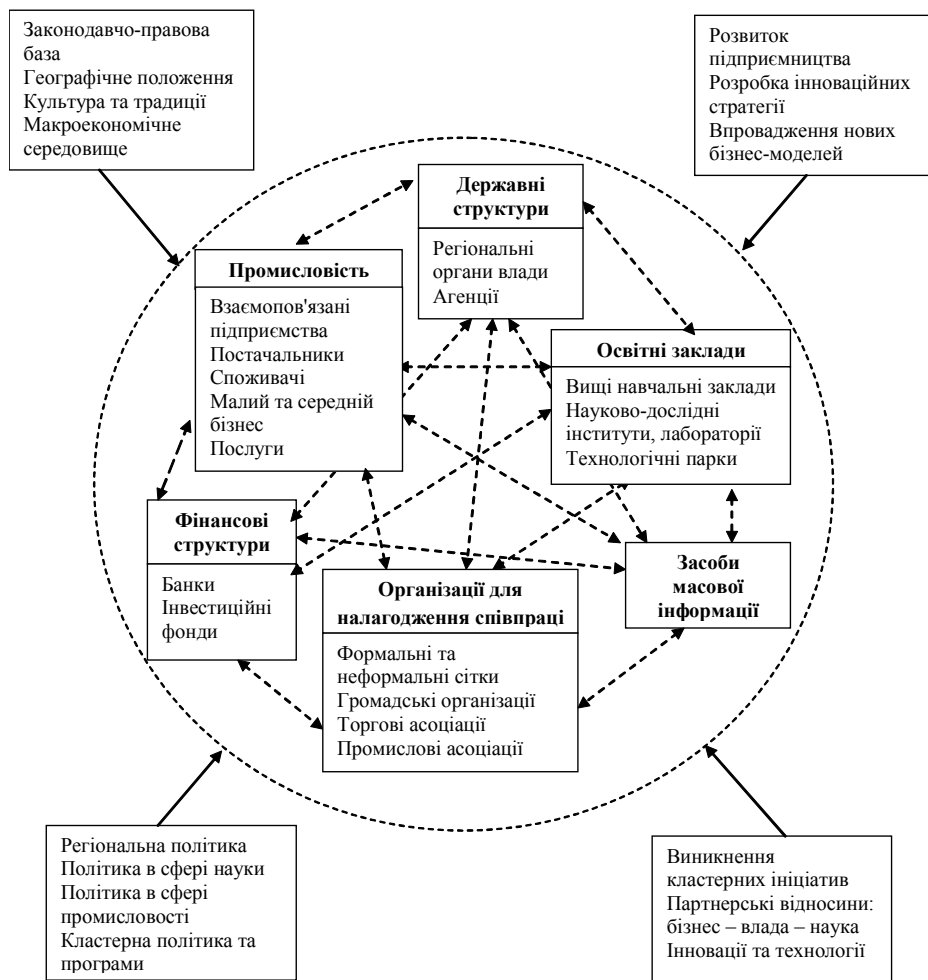

Рис. 3. Елементи, їх взаємозв'язок та умови формування кластерів

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням даного дослідження є аналіз стану кластерної політики ряду європейських країн.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз звітів ряду європейських країн щодо політики в сфері створення та підтримання кластерів виявив такі основні політичні тенденції, які сформувалися в процесі економічної трансформації (табл. 1) [3].

На сьогодні усі Європейські країни активно займаються розробкою та впровадженням кластерної політики та програм як на національному, так і на регіональному рівнях.

Основним завданням національної кластерної політики є розробка відповідних документів, директив та законодавства з даного питання. Ряд європейських країн почали розробку кластерної політики з 1990-х років. Не дивлячись на те, що більшість країн прийшли до кластеризації економіки ще на початку 21-го століття, розробка політичних засад ще й досі залишається на початковій стадії розвитку. За розробку кластерної політики в країні відповідає певне міністерство. В 13 країнах як мінімум два міністерства відповідає за цей процес. Найчастіше — це міністерство промисловості (16 країн), міністерство економіки чи фінансів (14 країн) та міністерство науки та досліджень (9 країн). 30% країн ЄС відзначають надзвичайну важливість розробки кластерної політики на національному рівні. В табл. 2 узагальнено інформацію щодо особливостей формування кластерної політики різних європейських країн [3].

За впровадження кластерної політики в країні відповідає певне агентство. Більшість агентств пов'язані з дослідженнями та технологіями, інноваціями та розвитком малого та середнього бізнесу. Наприклад, у Великобританії — це Відділ Науки та Технології, служба малого бізнесу; в Румунії — Федеральний орган з наукових досліджень, Національна агенція для середнього та малого бізнесу і кооперації; в Фінляндії — Національне технологічне агентство, Рада з питань наукової та політичної політики, Інноваційний фонд, Академія Фінляндії тощо.

Національний підхід до кластерної політики відрізняється в кожній країні. Можна виділити дві основні причини для цього. Перша причина полягає в тому, що кожна країна має свої національні та регіональні особ-

Таблиця 1. Основні тенденції кластерної політики країнах ЄС

Політичний напрям	Старий підхід	Новий підхід	Фокус кластерних програм
Регіональна політика	Перерозподіл від «регіонів-лідерів» до «регіонів-аутсайдерів»	Розбудова конкурентоспроможного регіону за допомогою місцевих агентів та місцеві ресурси	Мета - включення регіону з «затухаючою» економікою Розвиток малого та середнього бізнесу Секторальний та інноваційний розвиток Залучення всіх місцевих агентів
Політика в сфері науки та технологій	Фінансування базових досліджень окремих галузевих проектів	Фінансування спільних досліджень, які широко залучають промисловість та пов'язані з подальшою комерціалізацією	Розробка високих технологій Підвищення значення науково-дослідних робіт Сприяння партнерським відносинам з метою комерціалізації науково-дослідних розробок Залучення великих та малих підприємств. Підтримка створення нового бізнесу в процесі науково-дослідних робіт
Промислова політика	Субсидування фірм – «промислових чемпіонів»	Підтримка спільних потреб групи підприємств та технологічного включення	Мета - сприяння зростанню економіки Підтримка галузей, які знаходяться в стадії переходу та зменшують кількість робочих місць Допомога малим підприємствам у подоланні перешкод, пов'язаних з використанням нових технологій Створення конкурентного середовища для залучення внутрішніх інвестицій та створення брендів для експорту

ливості (бізнесове середовище, культуру, інституційний розвиток) і політика повинна розроблятися з огляду на ці особливості. Інша причина — кластерна концепція є дуже гнучкою, тому неможливо виробити уніфікований підхід до розробки та впровадження кластерної політики.

Якщо проаналізувати політику щодо кластеризації в різних країнах ЄС, то найбільш розповсюдженими є такі напрями:

- підтримка регіональних інноваційних систем;
- укріплення взаємозв'язків локальних бізнес-структур;
- посилення співпраці між бізнесом та організаціями, що займаються розповсюдженням знань та технологій.

Наприклад, в Австрії кластери активно підтримуються кластерною технологічною політикою з метою збільшення інноваційного потенціалу для посилення можливості та бажання для кооперації. Нова кластерна політика в Данії спрямована на вдосконалення існуючих кластерів і тих, що почали створюватися як на національному, так і на регіональному рівнях. Політика робить наголос на підтримці досить специфічних індивідуальних кластерів для досягнення ними критичної маси, специфічного сервісу та організацій, які займаються розповсюдженням знань. Основною метою кластерної політики Франції є розвиток Місцевої Виробничої Системи (Local

Таблиця 2. Особливості формування кластерної політики в країнах ЄС

Країна	Період зачаткування кластерної політики	Відповідальний за здійснення кластерної політики	Кількість націонал. кластерних програм	Кількість регіонал. кластерних програм	Джерела фінансування
Великобританія	1995–2000	Міністерство торгівлі	2	21	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, регіональні бюджети, бізнес
Швейцарія	1995–2000	Міністерство фінансів	-	4	Державний бюджет, регіональні бюджети, бізнес
Словенія	2000–2005	Міністерство економіки	1	1	Державний бюджет, регіональні бюджети
Румунія	1995–2000	Міністерство економіки та торгівлі, Міністерство освіти, досліджень та молоді, Міністерство комунікаційних та інформаційних технологій	1	-	Державний бюджет
Норвегія	1990–1995	Міністерство торгівлі та промисловості, Міністерство освіти та досліджень	2	-	Державний бюджет
Литва	2005	Міністерство економіки, Міністерство науки та освіти	2	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, бізнес
Італія	1990–1995	Міністерство торгівлі та промисловості	-	2	Державний бюджет
Греція	2000–2005	Міністерство розвитку	1	2	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, регіональні бюджети, бізнес
Фінляндія	1990–1995	Міністерство торгівлі та промисловості, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство науки	2	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, регіональні бюджети, бізнес
Чехія	2000–2005	Міністерство торгівлі та промисловості	2	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС,
Болгарія	2000–2005	Міністерство енергетики та економіки	1	-	Державний бюджет
Австрія	1995–2000	Міністерство економіки та праці, міністерство транспорту, інновацій та технологій, Міністерство фінансів, Міністерство науки та досліджень	8	1	Державний бюджет, регіональні бюджети
Туреччина	2005	Міністерство торгівлі та промисловості	-	4	структурні фонди ЄС, регіональні бюджети
Швеція	1990–1995	Міністерство промисловості, енергетики та комунікації	3	2	Державний бюджет, структурні фонди ЄС,
Словаччина	2005	Міністерство економіки	1	-	
Португалія	2005	Міністерство економіки	4	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, бізнес
Нідерланди	1990–1995	Міністерство економіки, Міністерство освіти, культури та науки, Міністерство сільськогосподарства, природи та якості продукції	8	6	Державний бюджет, регіональні бюджети, бізнес
Люксембург	2000–2005	Міністерство економіки та зарубжної торгівлі	1	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС, регіональні бюджети
Латвія	2005	Міністерство економіки	1	-	Державний бюджет, структурні фонди ЄС
Ізраїль	1990–1995	Міністерство промисловості, торгівлі та раці	5	2	Державний бюджет
Ісландія	1995–2000	Міністерство освіти, науки та культури, Міністерство промисловості та торгівлі	-	1	Державний бюджет, регіональні бюджети, бізнес
Франція	1995–2000	Міністерство економіки, фінансів та промисловості, міністерство внутрішніх справ	1	-	Державний бюджет
Естонія	2005	Міністерство економіки та зв'язків	1	1	Державний бюджет, структурні фонди ЄС

Productive System). Політика спрямована на розвиток партнерства між підприємствами, які входять до цієї системи, освітніми організаціями, дослідними інститутами та організаціями, які займаються налагодженням зв'язків між місцевою владою та іншими місцевими агентами. Щодо Італії, то тут наголос роблять на розвитку центрів та посередницьких структур, які займаються дослідженнями, експериментуванням, розробкою та впровадженням пілотних проєктів, тренінгом персоналу та технічними консультаціями, що пов'язані з створенням малого та середнього бізнесу. Головною метою даних центрів є підвищення технологічного рівня та інноваційної спроможності малого та середнього бізнесу. Голландська кластерна політика фокусується на технологічній кооперації з метою підвищення конкурентоспроможності та інновативності фірм. В Іспанії стимулюють розвиток групи підприємств, які на сьогодні вважаються важливим промисловим сектором в регіоні або які визначаються як такі, що будуть важливими в майбутньому.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження показало, що усі європейські країни спрямовують свої зусилля на трансформацію економічної системи у бік локального економічного розвитку, а саме — кластеризацію економіки. Двадцятирічний досвід застосування даного підходу показав, що кластерний підхід є одним з дієвих засобів підвищення конкурентоспроможності. Передумовою створення кластерів у країні є розробка та впровадження кластерної політики. Аналіз кластерної політики різних країн ЄС показав, що хоча підходи до розробки та основних напрямів даної політики в різних країнах відрізняються, але можна виділити ключові характеристики щодо цієї проблеми:

— кластерна політика розглядається як засіб для забезпечення економічного розвитку та структурних змін, як правило, через посилення інноваційного потенціалу;

— політика базується на покращенні кооперації між бізнес-структурами та створенні мереж, які можуть стимулювати соціальні процеси;

— політика робить наголос на взаємозв'язку фірм та технологічної інфраструктури (освітніх закладів, науково-дослідних інститутів). Таким чином, робляться спроби впровадити нові технології на рівні малого та середнього бізнесу;

— політика надає особливого значення ролі організацій, які є посередниками в налагодженні взаємозв'язків між фірмами та організацією спільних проєктів. Особливо на ранніх стадіях створення кластерів;

— політика підкреслює необхідність вдосконалення інноваційного потенціалу, менеджменту знань тощо на підприємствах.

Література:

1. Статистичні дані Державного комітету статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. — К.: Логос, 2004. — 848 с.

3. Європейська кластерна обсерваторія. — Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/>.

4. Clusters — Balancing Evolutionary and Constructive Forces // Orjan Solvell. — January 2009. — Second edition.

5. Clusters in the EU-10 new member countries/ Christian Ketels, Orjan Solvell. — Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/>.

6. Clusters, Cluster Policy, and Swedish Competitiveness in the Global Economy. — Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/>.

7. Global Pressure — Nordic Solution? The Nordic Globalization Barometer 2010/ by Cristian Ketels // Nordic Council of Ministry, 2010.

8. Knowledge-Driving Entrepreneurship: The Key to Social and Economic Transformation / Thomas Andersson, Martin G. Curley, Piero Formico. — 2009. — 254 p.

9. Regional clusters in Europe // Observatory of European SMEs. — 2002 / № 3. — Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/>.

10. Regional economic development: analysis and planning strategy / Robert John Stimson, Roger Stough, Brian H. Roberts. — 2006. — 452 p.

11. The Global Competitiveness Report 2009—2010. — Available from: <http://www.weforum.org/>.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію
передплата проводиться
з будь-якого місяця!

Передплатний
індекс: 21847

Свідоцтво
КВ № 12177-1061 ПР
від 11. 01. 2007 року

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України,
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожицька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net